

IJODIY-MADANIY ISHLAR BO'YICHA TARG'IBOTCHINING O'QUVCHILAR IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHI MASALALARI

Sherzod Jumanov

Samarqand davlat chet tillari instituti tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7583893>

ARTICLE INFO

Received: 20th January 2023

Accepted: 29th January 2023

Online: 30th January 2023

KEY WORDS

*Tadqiqot, qobiliyat, ijod, ijodiy
faoliyat, o'quv tarbiya jarayoni.*

ABSTRACT

Qobiliyatlar individual psixologik xususiyatlarning kombinatsiyasi bo'lib, samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni muvaffaqiyatli egallash imkonini beradi va uni muvaffaqiyatli amalga oshirishning ichki shartidir.

Qobiliyatlar deganda insonning ma'lum bir ish turini sifatli bajarish uchun zaruriy shart bo'lib xizmat qiladigan ruhiy xususiyatlari va fazilatlari tushuniladi. Qobiliyatlarni biz har doim aniq bir fan yoki kasbni - matematika, adabiyot, tasviriy san'at, duradgorlik va boshqalarni bajarish qobiliyatini nazarda tutamiz. Har qanday qobiliyat - bu biror narsani amalga oshira olish, bajara olish qobiliyati. Shu bilan birga, inson faoliyatining aksariyat turlarida namoyon bo'ladigan qobiliyatlar mavjud.

Faoliyat va muloqotdagi muvaffaqiyat bitta emas, balki turli xil qobiliyatlar tizimi bilan belgilanadi, shu bilan birga ular o'zaro bir-birini to'ldirishi mumkin.

Kuzinning fikricha, maxsus qobiliyatlar - bu inson faoliyatining ma'lum turlarida (badiiy, musiqiy, matematik va boshqalar) namoyon bo'ladigan qobiliyatlar. Umumiy qobiliyatlar - bu shaxs faoliyatining barcha turlarida ma'lum darajada namoyon bo'ladigan qobiliyatlar, masalan, intellektual qobiliyatlar, o'quv materialini tez va chuqur o'zlashtirish, diqqatni tez almashtirish, ongning tanqidiyligi va mustaqilligida namoyon bo'ladigan qobiliyatlardir [1].

Umumiy qobiliyatlarning muhim tarkibiy qismi bu ijodkorlikdir. Ijodkorlik - bu tartibga solinmagan faoliyat sharoitida takrorlanmas g'oyalarni yaratish, tajribada yangi usullarni sinab ko'rish, fikrlashdagi bir xillikdan voz kechish qobiliyatidir.

Teplovning fikricha, maxsus qobiliyatlar - bu muayyan turdagi faoliyatni muvaffaqiyatli o'zlashtirish va bajarishga yordam beradigan individual psixologik xususiyatlar. Bu qobiliyatlar, qoida tariqasida, bir-birini to'ldirishi va boyitishi mumkin, ammo ularning har biri o'ziga xos tuzilishga ega [2].

Maklakovning fikricha umumiy ta'lim maktablarida qobiliyatlarni ta'limiy va ijodiy qobiliyatlarga bo'lishimiz mumkin. Ularning bir-biridan farqi shunda ko'rinadiki, birinchisi ta'lim muvaffaqiyatini, shaxs tomonidan bilim, ko'nikma va malakalarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishni belgilasa, ikkinchisi yangi g'oya va ixtirolar, yangi moddiy va ma'naviy madaniyat ob'yektlarini yaratish imkoniyatlarini belgilaydi [3].

Tadqiqotchilar ijodiy qobiliyatlar har qanday odamda, har qanday o'quvchida ma'lum darajada mavjud, shunchaki ularni kashf eta olish va rivojlantirish kerak deb hisoblaydilar.

Ko'p narsa atrof-muhitning har bir insonga xos bo'lgan potensialni yuzaga chiqarish uchun qanday imkoniyatlar berishiga bog'liq.

"Ijodkorlik" inson tafakkurining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ularga qarshi turish mumkin emas. Har bir inson ijodiy ish qilishi uchun elementar qobiliyatga ega. Ular faqat turli yo'llar bilan ifodalanadi - kuchliroq yoki zaifroq, bir-biri bilan va boshqa shaxsiy xususiyatlar bilan birlashtirilgan, bu o'ziga xos ijodiy uslubni yaratadi.

Odamlarning ijodiy faoliyatida qandaydir keskinlik va ruhiy kuchlarning ko'tarilishi, insonning ijodiy hayajonlanish holati muhim rol o'ynaydi, bu fan, san'at, texnologiya ish rejasi yoki g'oyasining paydo bo'lishiga va amalga oshirilishiga olib keladi.

Ijodkorlik iqtidorning alohida turidir. Bir qator tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, haqiqiy ijodkorlikning namoyon bo'lishi tarbiyadan ko'ra ko'proq tabiiy xususiyatlar bilan belgilanadi. Ham ijodiy, ham intellektual qobiliyatlar juda erta paydo bo'ladi, lekin oxir-oqibat, ko'p narsa ta'limga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan shaxsiy yo'nalish bilan belgilanadi.

O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish yo'llari

Ijodiy faoliyatning asosini bilim va aqliy harakatlarning maxsus tuzilishi tashkil qiladi. Ushbu tuzilma yangi shakllangan bilimlarning o'quvchining o'tmish tajribasidagi mavjud bilimlar bilan o'zaro ta'sirini ta'minlaydi. O'quvchilarning o'quv jarayonida faolligi susaymasligi uchun uni shunday tashkil qilish kerakki, bir vaqtning o'zida aniq bilimlarni shakllantirish, mashg'ulot oxirida olingan yangi bilimlardan qoniqish hosil qilish, keyingi mashg'ulotda nima bo'lishini bilish uchun ehtirosli istak bilan birlashtiriladi. Bu yo'l ijodkorlikni faollashtirishni ham ta'minlaydi: o'quvchi kattalarning tushuntirishini kutmaydi, yangi bilimlarni olish, o'zi uchun tushunarsiz bo'lgan narsalarni aniqlash uchun imkoniyatlar izlaydi, taxminlar qiladi, xato qiladi va mustaqil ravishda ishlash qobiliyatiga ega bo'ladi.

Maktab o'quvchilarida ijodkorlikni rivojlantirish uchun ularga berilgan bilimlar ular uchun yangi va jozibali bo'lishi kerak, vazifa va topshiriqlar to'plami ularni hal qilishning yangi usullarini topishga, muammolarni qo'yishga va ularga xos bo'lgan echimlarni topishga imkon beradi.

Muvaffaqiyatdan ilhomlangan o'quvchilar ishtiyoq va zavq bilan ishlashda davom etishlari uchun ish natijalari ijobiy bo'lishi kerak. Berilgan material o'quvchilarning ma'lum bir yo'nalishdagi aqliy faoliyatini imkon qadar uzoq vaqt davomida qo'llab-quvvatlashi va uni muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon berishi kerak.

O'quv-tarbiya jarayonini takomillashtirish manbalaridan biri targ'ibotchining mavjud ish usullari, vositalari va shakllaridan foydalanishga yangicha yondashuvni mohirona tashkil etishidir. Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning eng samarali vositasi sifatida kognitiv vazifalardan foydalanishga yangi yondashuvlar katta qiziqish uyg'otadi.

Kognitiv topshiriq, izlanish va ijodiy jarayonning boshlanishi, boshlang'ich bo'g'inidir. Tafakkurning ilk uyg'onishi aynan unda ifodalanadi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'limda 90% o'qituvchining monologi ustunlik qiladi, bilimlarni tayyor shaklda o'quvchilarga etkazish, o'quvchining qayta ishlab chiqaruvchi xotirasini rivojlantirish uchun mo'ljallangan, garchi o'rganishning o'zi mohiyatiga ko'ra dialogik jarayondir. Hatto dialog mavjud bo'lgan mashg'ulotlarda ham uning vazifalari ko'pincha o'rganilayotgan materialni reproduktiv ko'paytirish bilan chegaralanadi. Bunda ta'lim-tarbiya beruvchilar topshiriqlarning mazmuni, savollarning xarakteri va shakli, ularning mashg'ulotdagi o'rniga

e'tibor bermaydilar. Aksariyat hollarda o'quvchilarning aqliy faoliyatini faollashtirmaydigan aniq javoblarga qaratilgan reproduktiv vazifalar qo'llaniladi.

Ammo hozirgi o'quvchilar mashg'ulotda passiv tinglovchilarning rolikidan qoniqmaydilar, ular o'qituvchining og'zaki nutqini tushunish yoki tayyor yechimlarni o'zlashtirishdan manfaatdor emaslar. Ular pedagoglarning haddan tashqari batafsil tushuntirishlarini tinglashga moyil emaslar. Ular yangi material bilan tanishishning yangi shakllarini kutmoqdalar, unda ularning faolligi, fikrlashning faol tabiati, mustaqillikka intilish mujassamlanishi mumkin. Va bu muammoni hal qilishning ajoyib usuli - bu bolalarning qobiliyatlarini rivojlantiradigan ijodiy, kognitiv vazifalar, qiziqish va ularni hal qilish istagini oshiradigan topshiriqlarni berishdir.

Topshiriqlarning murakkabligini bosqichma-bosqich oshiri borish bilan har xil turdagi vazifalar berilishi mumkin. Mashg'ulotning quyidagi ko'rinishi umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgandir.

O'quvchilarni yangi bilimlarga qiziqtirish

Bu bosqichda reproduktiv vazifalar taqdim qilinadi, "aldamchi" vazifalarni qo'llash va bir xil mashg'ulotda turli xil savollarni almashtirish orqali muvaffaqiyatga erishiladi. Bu maktab o'quvchilariga o'zaro musobaqa ruhini beradi, e'tiborini jalb qiladi, bir faoliyat turidan boshqasiga tezda o'tish qobiliyatini rivojlantiradi. Ushbu malaka va ko'nikmalarning barchasini turli xil mashg'ulotlarda amalga oshirish mumkin bo'lgan ijodiy xarakterdagi topshiriqlar sirasiga kiritiladi. Faol yalpi ishda butun guruh qatnashadi.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik o'quvchilar, qoida tariqasida, o'zlarining barcha qobiliyat va ko'nikmalarini ishga solishga harakat qilishadi. Bu bosqichda sustroq qatnashayotganlarga ko'maklashish, ularni qo'llab-quvvatlash va ilhomlantirish, barcha to'siqlarni engib o'tish mumkinligiga ishonch paydo qilish eng muhimdir.

O'quvchilarning aqliy mexanizmlarini rivojlantirish bosqichi

P.P. Blonskiyning fikriga ko'ra, aqliy mexanizmlar xotirada saqlash va eslashning oqilona usullarida namoyon bo'ladi va afsuski, hozirgi umumiy o'rta ta'lim maktabi aynan ularning rivojlanishida juda kam ishtirok etadi [4]. Ushbu bosqichda o'quvchilarning boshqariladigan ta'limiy faoliyatini tashkil etishga qaratilgan usullarni joriy etish asosida ularda ijodkorlikni shakllantirish va rivojlantirish ustida ish olib borish kerak. SHuni ta'kidlash kerakki, xotirani o'rgatish o'rganishni almashtirmaydi, balki uning samaradorligini oshirishga ko'maklashadi. O'quvchilar ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish uchun olib borilgan tadqiqotlar xotira va diqqatning rivojlanish darajasi orasida uzviy bog'liqlik borligini ko'rsatdi. Ijodiy mazmundagi masalalarni tezda hal qiluvchilar toifasidagi o'quvchilar, shuningdek, kognitiv jarayonlarning rivojlanish darajasini belgilaydigan topshiriqlar echimini muvaffaqiyatli topishadi.

Turli darajadagi qisman izlanishli topshiriqlarni bajara olish.

Umumiy o'rta ta'lim maktabining ko'pgina ta'limiy muammolari ma'lum bir shablon bo'yicha hal qilinganligi sababli, g'ayrioddiy, nostandart holatga ega bo'lgan vazifalarni bartaraf qilishda o'ylamasdan, ananaviy yondashuv kutilgan natijani bermay chalkashlik holati yoki xavfi bo'lishi mumkin. Shuning uchun maktab o'quvchilarining o'z bilimlarini har bir aniq ta'limiy muammoni hal qilishning dastlabki bosqichidayoq uning shartlarini tahlil qilish jarayonida ishtirok ettirishi g'oyat muhimdir. Targ'ibotchi o'z mashg'ulotlarida turlicha

mazmundagi va hal qilish usullari bilan tashqi o'xshashlikka ega bo'lgan bunday vazifalarni tanlashga alohida ahamiyat berishi lozim.

Ijodiy, nostandart ta'limiy topshiriqlarni bajarish, ijodiy fikrlashga qo'shilishdan o'quvchilar quvonchni his qilishadi, jamoaviy xursand bo'lishadi. A'lo natija, mukammal yechim – o'quvchilar o'z kichik tadqiqotlarida tez-tez qo'llaydigan ko'tarinki ruhdagi estetik tushunchalardir. Ushbu holatda kichik ijodkor – maktab o'quvchilari sifat jihatdan yangi, shu vaqtgacha noma'lum bo'lgan narsalarni bilishdan katta mamnuniyat, quvonch hissini boshdan kechiradi.

O'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlanishi, barcha qobiliyatlarini namoyon etishi va rivojlanishi, maktab o'quvchilarining har tomonlama kamol topishi uchun ularni turli to'garaklarga (adabiy, badiiy, matematik, chizmachilik, geografik, fizika va boshqalar) ishtirokini ta'minlash hamda turli badiiy ijodiyot ko'rgazmalari, texnik hunarmandchilik buyumlari ko'rgazmalari, badiiy havaskorlik kechalari, fan olimpiadalari, fan haftaliklari, viktorinalar, ko'rik-tanlovlar, turnirlar, sinf soatlari ham katta yordam beradi. Shaxsiy ish maktab o'quvchilarida mustaqillikni rivojlantirishga yordam beradi.

Ijodiy qobiliyatlar qanchalik tez aniqlansa, o'quvchilarning rivojlanishini erta boshlash uchun imkoniyatlar shunchalik ko'p bo'ladi.

References:

1. Kuzin V.S. Psixologiya. Pod red. B.F.Lomova: Uchebnik. - 2-e izd., pererab. i dop. - M.: Vyssh.shkola, 1982.-256s.
2. Sposobnosti i odaryonnost. "Uchyonye zapiski Gos. NII psixologii", 1941, t. 2
3. Maklakov A.G. Obshaya psixologiya. - SPb.: Piter, 2002.-592s.: il. (Seriya "Uchebnik novogo veka").
4. Blonskiy P. P. Pamyat i myshleniye. — M., L.: «SOTSEKGIZ», 1935.